

«نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی»

سال هشتم - شماره ۳۰ - تابستان ۱۳۹۴

ص. ص. ۱۱۷-۱۴۰

بررسی ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان^۱

یحیی کمالی^۲

محمد عبدالله پورچناری^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۲/۰۱

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۴/۰۷/۰۵

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر است. روش پژوهش مبتنی بر نظریه مبنایی است. روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه سازماندهی شده با دانشجویان و استفاده از اسناد و مدارک است. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری نظری است. با ۷۰ دانشجو مصاحبه شد. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که ویژگی‌های استاد خوب در پنج مقوله (۱) توانمندی پژوهشی، (۲) توانمندی آموزشی و تدریس، (۳) نظارت و ارزشیابی دانشجویان، (۴) اخلاق و رفتار و (۵) پایبندی به مقررات آموزشی دسته‌بندی می‌شوند. از بین این مقولات، اهمیت دو مقوله توانمندی آموزشی و تدریس و نظارت و ارزشیابی دانشجویان بیشتر است. این دو مقوله از مقوله توانمندی پژوهشی تأثیر می‌پذیرند. دو مقوله پایبندی به مقررات آموزشی و مقوله اخلاق و رفتار نیز از ویژگی‌های استاد خوب محسوب می‌شوند که می‌توانند دو مقوله توانمندی آموزشی و تدریس و نظارت و ارزشیابی دانشجویان را تحت تأثیر قرار دهند. در پایان نتایج پژوهش با پیشینه پژوهش مقایسه شد و پیشنهاداتی ارائه گردید.

واژگان کلیدی: استاد خوب، آموزش، دانشجویان علوم سیاسی، نظریه مبنایی

۱- این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با همین عنوان است که در معاونت پژوهشی دانشگاه شهید باهنر کرمان انجام شده است.

۲- استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول و مجری طرح)

۳- استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان (همکار طرح)

مقدمه:

آموزش عالی یکی از معیارهای مهم توسعه کشورها در نظر گرفته می‌شود و در بحث توسعه آموزش عالی، کیفیت علمی و پژوهشی اساتید نقش مهمی ایفا می‌کند. به همین دلیل دانشگاه‌ها همواره به دنبال ارتقای کیفیت علمی و پژوهشی اعضای هیئت علمی و نظارت و ارزشیابی عملکرد آنها می‌باشند. شرایط و امکانات آموزشی یکی از عوامل مؤثر بر آموزش و یادگیری است اما شرایط و امکانات آموزشی بدون وجود استاد خوب، کارایی لازم را نخواهد داشت. در کنار شرایط و امکانات سخت‌افزاری، یک استاد خوب با بهره‌مندی از ویژگی‌های مناسب علمی و رفتاری نقش اصلی را در فرایند یادگیری ایفا خواهد کرد. آموزش کار اصلی یک استاد است و به فعالیت‌های از پیش طراحی شده‌ای گفته می‌شود که با هدف ایجاد یادگیری، میان دانشجو و استاد به صورت کنش متقابل انجام می‌شود. استاد از طریق ترکیب عناصر بدیع و موجود می‌تواند موفقیت یک دانشجو را رقم بزند لذا در تحلیل نهایی اساسی‌ترین عامل آموزش محسوب می‌شود.

بررسی ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان باعث می‌شود که اساتید خود را از منظر دیگران مشاهده کنند و عملکرد خود را ارزیابی نمایند. اگر اساتید از رفتارهای مؤثر و غیر مؤثر خود آگاه باشند، می‌توانند نقایص را رفع و کیفیت آموزش و تدریس را ارتقاء دهند (احرامپوش و دیگران، ۱۳۷۹: ۱۰۸-۱۰۴). رفتار و عملکرد اساتید در محیط‌های آموزشی مورد قضاوت گروه‌های مختلفی قرار می‌گیرد. در این میان دانشجویان به دلیل حضور مستقیم در موقعیت آموزشی ارتباط نزدیکی نسبت به سایر عوامل قضاوت کننده دارند و نوع نگرش آنها به ویژگی‌های یک استاد خوب می‌تواند تأثیر زیادی در فرایند یادگیری داشته باشد (عابدینی، ۱۳۸۹: ۳۴۱). بر این اساس بسیاری از دانشگاه‌های معتبر دنیا برای پیشبرد برنامه‌های آموزشی خود، از نظرات این دانشجویان که مصرف کننده اصلی برنامه‌ها هستند، استفاده کرده و با ارزشیابی اساتید و برنامه‌های درسی کیفیت آموزش را افزایش می‌دهند.

تنظیم مناسب روابط متقابل استاد و دانشجو در فرایند یاددهی-یادگیری، می‌تواند کمک مؤثری در روند آموزش و پژوهش نماید. اساتید دانشگاه با شناخت دقیق ویژگی‌های استاد خوب از منظر دانشجویان، می‌توانند ارتباط خود با دانشجویان را ارتقاء داده و با ارائه برنامه مناسب در تنظیم فعالیت‌های تدریس و ارزیابی، به توسعه کیفیت آموزش کمک نمایند. برای داشتن دانشگاهی پویا، جهت رسیدن به خودکفایی و افزایش کیفیت علمی و فناوری، شناخت ویژگی‌های یک استاد خوب می‌تواند مفید باشد. استاد اساسی-ترین عامل برای ایجاد موفقیت مطلوب در تحقق اهداف آموزشی است و می‌تواند نقص کتاب‌های درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران نماید یا برعکس با عدم توانایی خود، بهترین امکانات آموزشی و موضوع تدریس جذاب را به محیط غیرفعال و کسل کننده تبدیل کند. از آنجا که استاد با روان و احساسات دانشجویان سروکار دارد، چنانچه به درستی عمل نکند، زبان‌های جبران‌ناپذیری بر جای خواهد گذاشت. بدین لحاظ ویژگی‌های یک استاد خوب مورد توجه پژوهشگران رشته‌های مختلف

بوده است. اما تاکنون پژوهشی درباره ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان علوم سیاسی صورت نگرفته است. ویژگی‌های خاص تدریس در رشته علوم سیاسی ایجاب می‌کند که تدریس در این رشته با دقت نظر، مورد بررسی قرار گیرد. از این رو پژوهش حاضر به دنبال بررسی ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان است. علی‌رغم نگرش سنجی‌هایی که از دانشجویان درباره روش تدریس در هر درس صورت می‌گیرد و در هر نیمسال تحصیلی عملکرد اساتید را مورد ارزیابی قرار می‌دهند اما به دلیل محدودیت‌های این شیوه‌ها به لحاظ محتوا و روشی، لازم است اساتید از روش‌های دیگر نیز برای کسب اطلاع از نگرش دانشجویان استفاده نمایند. از این رو یافته‌های این پژوهش می‌تواند نگرشی روزآمد و متناسب با ویژگی‌های این رشته تحصیلی در اختیار اساتید علوم سیاسی قرار دهد و آنها با برخورداری از این نتایج نسبت به طرح‌ریزی شیوه‌های نوین آموزشی اقدام نمایند.

در مجموع، مسئله پژوهش حاضر بررسی ویژگی‌های یک استاد خوب علوم سیاسی از دیدگاه دانشجویان رشته علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان است. از این رو، پژوهش حاضر درصدد یافتن پاسخ این سؤال است: از دیدگاه دانشجویان رشته علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان استاد خوب چه ویژگی‌هایی دارد؟

۱- پیشینه پژوهش

در دنیای امروز آموزش و دانشگاه که یکی از ارکان مهم آن محسوب می‌شود، اهتمام ویژه‌ای به انتخاب اساتید خوب و مؤثر داشته است. در این زمینه تا کنون در کشورمان چندین مطالعه صورت گرفته است که بیشتر مربوط به پایان‌نامه‌های دانشجویان است. در کتاب‌های آموزشی مربوط به رشته‌های مدیریت آموزشی و علوم تربیتی، پیرامون ویژگی‌ها و مشخصات یک استاد خوب مطالبی آورده شده است. چند مقاله و طرح پژوهشی نیز در این زمینه نوشته شده است که در بیشتر این موارد روش پژوهش توصیفی عنوان شده است. پژوهشگران با انجام پرسش‌نامه و تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از آن، فرضیه مورد نظر خویش را به آزمون گذاشته‌اند. نمونه‌ای از این پژوهش‌ها به شرح زیر است:

«بررسی معیارهای استاد خوب از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشکده پزشکی زاهدان» عنوان پژوهشی است که توسط اعظم مرندی نوشته شده است. روش این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که به منظور بررسی و مقایسه نظرات دو گروه در مورد معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی در چهار جنبه شخصیت فردی، دانش‌پژوهی، روش تدریس و توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره انجام گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان از این دارد که اساتید و دانشجویان از میان چهار جنبه از ویژگی‌های استاد خوب اولویت اول را به روش تدریس داده‌اند. از نظر اساتید اولویت‌های بعدی به ترتیب توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی است. دانشجویان نیز به ترتیب توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره،

شخصیت فردی و دانش پژوهی را اولویت بندی کرده اند. ویژگی شیوایی بیان از نظر دانشجویان و علاقمندی به تدریس از نظر اساتید از جنبه شخصیت فردی مهم تلقی شده است. هر دو گروه، تسلط استاد در درس مورد تدریس را مهم ترین معیار یک استاد خوب می دانند. تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از این پژوهش نشان می دهد که میانگین نظرات اساتید و دانشجویان در مورد معیارهای یک استاد خوب تفاوت معناداری دارد (مرندی، ۱۳۸۸).

مهشید منصوری در پژوهشی با عنوان «مقایسه نظرات دانشجویان کارشناسی ارشد و کارشناسی رشته کتابداری دانشگاه های دولتی شهر تهران در مورد یک استاد خوب دانشگاهی» با استفاده از روش پیمایش توصیفی، ویژگی های یک استاد خوب دانشگاهی از چهار جنبه دانش پژوهی، روش تدریس، توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره و شخصیت فردی را از دید ۲۴۵ دانشجو، بررسی کرده و با روش درصدگیری و محاسبه میانگین امتیازات هر جنبه را با یکدیگر مقایسه کرده است. با تأیید فرضیه های پژوهش، مشخص شد که دانشجویان کارشناسی خصوصیات یک استاد خوب را به ترتیب: روش تدریس، دانش پژوهی، توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره و شخصیت فردی و دانشجویان کارشناسی ارشد، ویژگی های یک استاد خوب را به ترتیب: دانش پژوهی، توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره، روش تدریس و شخصیت فردی می دانند. بیش از ۹۰ درصد دانشجویان کتابداری تسلط استاد در درس مورد تدریس را بسیار مهم دانسته اند، در حالی که شوخ طبعی و آراستگی ظاهر از دید دانشجویان کم اهمیت بوده است (منصوری، ۱۳۷۲).

«بررسی خصوصیات استاد خوب از نظر دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس» عنوان پژوهشی است که توسط پزشکی راد و همکاران انجام شده است. هدف این پژوهش بررسی خصوصیات استاد خوب از نظر دانشجویان است. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی و از نوع پیمایشی انجام شده است. نتایج این پژوهش نشان می دهد که بین جنسیت و رشته های تحصیلی دانشجویان با نظرهای آنها درباره خصوصیات یک استاد خوب اختلاف معناداری وجود ندارد. به عبارتی، دانشجویان با رشته های تحصیلی متفاوت در خصوص ویژگی های یک استاد خوب دیدگاه های یکسانی داشتند. نتایج پژوهش بیانگر این است که پنج عامل دانش پژوهی، رفتاری، تکنیکی، ارتباطی و شخصی به ترتیب اهمیت در حدود ۷۳ درصد از واریانس خصوصیات یک استاد خوب را تبیین می کنند و این موارد مهم ترین ویژگی های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس محسوب می شوند (پزشکی راد و همکاران، ۱۳۸۹).

وهایی در پژوهشی با عنوان «ویژگی های یک استاد خوب دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه جامع علمی کاربردی سمنان» به بررسی نگرش دانشجویان در مورد ویژگی های استاد خوب پرداخته است. این پژوهش یک مطالعه توصیفی تحلیلی از نوع مقطعی است. یافته های پژوهش نشان می دهد که از نظر دانشجویان، مهم ترین ویژگی های استاد، تسلط استاد بر موضوع مورد تدریس، دانش عمومی در مورد

درس مورد تدریس، کوشش جهت تفهیم درس و پاسخ به سوالات دانشجو و سابقه تدریس استاد و کم اهمیت‌ترین مشخصه‌های یک استاد خوب دانشگاهی شامل انجام حضور و غیاب، برگزاری امتحان میان ترم، رتبه دانشگاهی استاد، رعایت آیین‌نامه آموزشی و حذف دانشجویان دارای غیبت غیرمجاز، بودند. در مجموع می‌توان گفت توان علمی استاد از مهم‌ترین خصوصیات یک استاد خوب در این مطالعه بود که در کنار سابقه تدریس می‌تواند باعث پیشرفت کیفیت آموزشی شود (وهایی، ۱۳۹۲).

میرون و سگال در پژوهشی به «بررسی ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان» پرداخته‌اند. در این پژوهش آمده است بسیاری از دانشگاه‌ها، دانشجویان را به عنوان مشتریان خود در نظر می‌گیرند و نظرات آنها درباره کیفیت آموزش را مورد بررسی قرار می‌دهند. در این پژوهش، نمونه‌ای از دانشجویان سال دوم انتخاب شدند تا سه مورد از مهم‌ترین ویژگی‌های استاد خوب را از بین ۱۵ شاخص انتخاب نمایند. از بین انتخاب‌های دانشجویان، روش تدریس و توانای استاد در رشد فکری دانشجویان به ترتیب دارای بیشترین اهمیت بودند و توانایی‌های پژوهشی استاد و جایگاه دانشگاهی او از کمترین اهمیت برخوردار بودند. دانشجویان علوم اجتماعی، علوم انسانی، حقوق و پزشکی بر اهمیت توانایی استاد در ارائه ایده‌ها تاکید داشتند؛ در حالی که دانشجویان علوم فنی بر توانایی استاد در تفکر و شبیه‌سازی تاکید داشتند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که دانشجویان مقطع کارشناسی اساتید را بر اساس توانایی‌شان در انتقال اطلاعات و معیارهای دانشگاهی پژوهش و انتشار کتاب مورد بررسی و رتبه‌بندی قرار می‌دهند (Miron and Segal, 1978: 27).

در پژوهشی دیگر با عنوان «ویژگی‌های استاد خوب و اثرات آن بر تدریس استاد» تاکید شده است که معیارهای دقیقی برای تمایز استاد خوب و بد و روش تدریس اثربخش و غیر اثربخش ارائه نشده است. ویژگی‌های شخصیتی، رویه‌های آموزش و روش برقراری ارتباط، تصور از خود و تصور از دیگران چهار معیاری هستند که در این پژوهش بر آنها تاکید شده است. در این پژوهش این چهار معیار تعریف شده‌اند و پژوهش‌هایی که در مورد هر معیار انجام شده مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پژوهش به گونه‌ای سازماندهی شده که تاثیر هر یک از این معیارها را بر تدریس اثربخش اساتید ارزیابی کرده است (Hamachek, 1969: 341-3).

پژوهش‌های زیادی در زمینه ویژگی‌های استاد خوب در دانشگاه‌های خارج از کشور انجام شده است که بیشترین این پژوهش‌ها در بین سال‌های دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ صورت گرفته است. این پژوهش‌ها عمدتاً زمینه محور بوده و در چارچوب دانشگاه مورد مطالعه به بررسی ویژگی‌های استاد خوب پرداخته‌اند. این ویژگی‌ها از منظر دانشجویان، اساتید، مدیران و کارمندان دانشگاه و حتی والدین دانشجویان مورد بررسی قرار داده‌اند. اما پژوهش‌هایی که در ایران انجام شده عمدتاً به بررسی نگرش دانشجویان در این زمینه پرداخته‌اند. علاوه بر این، پژوهش‌های خارج از ایران عمدتاً توسط دانشگاه‌ها و با هدف استخراج معیارهایی برای ارزیابی فرآیند آموزش دانشگاه انجام شده‌اند اما پژوهش‌های داخل ایران در بیشتر موارد

حاصل پایان‌نامه‌های دانشجویان است. هرچند در سال‌های اخیر دفاتر نظارت و ارزیابی دانشگاه‌های داخل نیز اقداماتی را در این زمینه انجام داده‌اند.

با توجه به این‌که پژوهش حاضر از روش کیفی و نظریه‌مبنایی برای تجزیه تحلیل ویژگی‌های استاد خوب در رشته علوم‌سیاسی استفاده می‌کند، پژوهشی نو و جدید محسوب می‌شود. بیشتر پژوهش‌های انجام شده در ایران درباره استاد خوب در رشته‌های مختلف با استفاده از روش‌های کمی و توزیع پرسش-نامه انجام شده‌اند. پژوهش حاضر با استفاده از نظریه‌مبنایی به دنبال کشف ویژگی‌ها و ابعادی است که در پرسش‌نامه‌ها و سؤال‌های از پیش تعیین شده قرار ندارند. به عبارتی به دنبال کشف مؤلفه‌های جدیدی است که فارغ از نگاه و نظرات پژوهشگران به طور مستقیم و بدون واسطه از سوی دانشجویان علوم‌سیاسی مطرح می‌شوند.

۲- مبانی نظری

دیدگاه دانشجویان نسبت به عملکرد استادان در اغلب نظام‌های آموزش عالی یکی از معیارهای ارزشیابی از اعضای هیأت علمی بوده است. در برخی از مدل‌های سنجش عملکرد اعضای هیأت علمی، ارزشیابی دانشجویان از تدریس استاد یکی از معیارهای سنجش کیفیت کلاس در نظر گرفته شده است. اگر چه در مورد این‌که مدرس خوب چه کسی است اتفاق آراء وجود ندارد اما اغلب پژوهشگران اعتقاد دارند که یادگیری دانشجویان معیار بسیار مهمی برای اثربخشی تدریس است (عبداللهی، ۱۳۹۱: ۱۵۳). با این وجود، علیرغم استفاده وسیع از داده‌های حاصل از ارزشیابی دانشجویان از اساتید به منظور تعیین میزان اثربخشی تدریس اعضای هیأت علمی، نتایج حاصل از مرور ادبیات مربوطه حاکی از این است که مسأله اعتبار و سودمندی چنین ارزش‌هایی هنوز لاینحل باقی مانده است (Wright, 2006: 417).

اگرچه شرایط و امکانات آموزشی یکی از عوامل مؤثر بر جریان یادگیری است، ولی بدون شک نیروی انسانی و به ویژه معلم، یکی از مهم‌ترین عوامل تشکیل‌دهنده محیط‌های آموزشی است. تأثیر شرایط و امکانات مناسب بر هیچ فردی پوشیده نیست، اما امکانات و تجهیزات بدون وجود معلم کارآیی لازم را نخواهند داشت. معلم با شناخت امکانات به تجهیز مناسب محیط آموزشی می‌پردازد و معلم است که محیط و امکانات آموزشی را سازماندهی می‌کند، شرایط آموزشی مناسب را به وجود می‌آورد و با شناخت استعدادها، علایق و توانایی شاگردان آنان را در مسیر صحیح یادگیری هدایت می‌کند. کنجکاوی و ارضای آن از بدیهی‌ترین احتیاجات فراگیران است، اما اگر معلم با نظریه‌ها و اصول یادگیری آشنایی نداشته باشد و تدریس را تنها انتقال واقعیت‌های علمی بداند و تجارب یادگیری را منحصر به نشستن در کلاس، گوش دادن و حفظ کردن مطالب شنیده شده یا نوشته شده در کتاب تصور کند، مسلم است که در تقویت کنجکاوی و پرورش استعداد و تفکر علمی فراگیران، موفقیت‌چندانی به دست نخواهد آورد (شعبانی، ۱۳۷۱: ۲۱).

اولین گام برای موفقیت در امر تدریس ایمان به رسالت معلم و عشق ورزیدن به فراگیران است و اگر ما قادر به برقراری ارتباطی سالم نباشیم، موفق به تأثیر گذاری بر فراگیران و ایجاد تغییر و تحول نخواهیم بود (احدیان، ۱۳۸۰: ۲۵). معلم اساسی‌ترین عامل برای ایجاد شرایط مطلوب جهت تحقق هدف‌های آموزشی است. معلم است که می‌تواند حتی نقص کتاب‌های درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران نماید و یا بهترین شرایط و موضوع تدریس را با عدم توانایی در ایجاد ارتباط عاطفی مطلوب، به محیطی غیرفعال و غیرجذاب تبدیل کند. در فرآیند تدریس تنها تجارب و دیدگاه‌های علمی معلم نیست که مؤثر واقع می‌شود، بلکه کل شخصیت اوست که در ایجاد شرایط یادگیری و تغییر و تحول فراگیران تأثیر می‌گذارد (شعبانی، ۱۳۷۱: ۱۳۷).

مسئله استاد، معلم خوب و ویژگی‌های آن از دیر باز در جوامع مختلف مورد توجه بوده است. انتخاب استاد خوب در حرفه‌ها و مشاغل مختلف اهمیت زیادی داشته است. در این میان ابن‌سینا، دانشمند شهیر ایرانی، توجه زیادی به اهمیت یادگیری، شناخت علوم مختلف، انتخاب معلم و مجهز کردن او به تربیت نظری و اخلاقی داشته است. او معتقد است: «نقش معلم در آموزش جوانان چیزی فراتر از ارائه اطلاعات به آنهاست زیرا دانش‌آموزان عادات، عقاید و ارزش‌های بسیار زیادی را از معلمین خود کسب می‌کنند. ...معلم باید با استعداد و متدین باشد... در آموزش بچه‌ها مهارت داشته، باوقار و آرام باشد و از سادگی بسیار به دور بوده، رفتار سبک نداشته باشد، خیلی جدی و بی‌نشاط نباشد بلکه برعکس معلم باید مهربان و فهیم بوده، با فضیلت، تمیز و شایسته باشد» (الفقیب، ۱۳۸۳: ۲۴).
جان دیویی، از فلاسفه تعلیم و تربیت در قرن اخیر، که معتقد است معلم خوب باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

معلم خوب، باید به تفاوت‌های فردی شاگردان خود، آگاهی داشته باشد.

معلم خوب، باید قدرت هدایت کلاس به سوی هدف‌های مشخص شده را داشته باشد.

معلم خوب، باید احساسات سلطه‌جویانه خود را کنترل کند (خنیفر، ۱۳۸۲: ۶۲).

هاوگن (۱۳۸۸) نیز ویژگی‌های مختلفی را برای استاد خوب مطرح کرده است از جمله: علاقه به تدریس، ادامه تحصیل، حس مهربانی و همدردی، روحیه همکاری، صبر و بردباری، رعایت انصاف در ارزشیابی‌ها، آشنایی با اصول روان‌شناسی، قدرت بیان، آراستگی ظاهر (هاوگن، ۱۳۸۸: ۲۱۵-۲۱۷).
پارسا (۱۳۸۴) معتقد است معلمان خوب، در تضمین موفقیت و پیشرفت شاگردان خود، وظیفه مهمی بر عهده دارند و قبل از هر شرطی لازم است دو پیش‌نیاز زیر را دارا باشند.

۱) علاقه به تدریس: پژوهشگران، عشق و علاقه به تدریس را، نخستین پیش‌نیاز هنر معلمی دانسته‌اند و این نباید به آن معنا باشد که معلمی شغل شریف و مورد احترام مردم است، بلکه بدان سبب که، تا کسی به کار تدریس علاقمند نباشد، نمی‌تواند در موفقیت شاگردان نایل آید.

۲) توانایی ایجاد علاقه در شاگردان: تنها علاقه خود معلم به موضوع درسی، کافی نیست، معلم باید بتواند این علاقه را در شاگردان خود نیز ایجاد کند. تدریس خوب و مؤثر نیاز به مهارت دارد و این هنگامی حاصل می‌شود که معلم نشان دهد، هم به شغل خود و هم به کار تدریس علاقمند است. معلمانی که به درس علاقه دارند، اما نسبت به شاگردان خود، بی‌تفاوت هستند، کلاسشان اغلب سرد و کسل‌کننده جلوه می‌کند (پارسا، ۱۳۷۴: ۲۸۵-۲۹۰).

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به دنبال شناسایی ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان علوم سیاسی دانشگاه شهیدباهر کرمان است. پژوهش حاضر با توجه به ویژگی‌های موضوع، پژوهشی کیفی محسوب می‌شود، از بین استراتژی‌های پژوهش کیفی، «نظریه‌مبنایی»^۱ را به عنوان استراتژی پژوهش مورد استفاده قرار خواهد داد. با توجه به ماهیت و موضوع پژوهش، تکیه بر داده‌ها و توجه به زمینه پژوهش می‌تواند تحلیل مناسب‌تری را در پیش رو قرار دهد. نظریه‌مبنایی به جای تکیه بر نظریه‌های موجود بر داده‌ها و مفهوم سازی از داده‌ها متمرکز است، در نتیجه، به شیوه مناسب‌تری می‌تواند اهداف پژوهش حاضر را برآورده نماید.

«در این روش، نظریه بر مبنای مفاهیم اصلی حاصل از داده‌ها، شکل می‌گیرد. نظریه‌مبنایی از نوعی رهیافت استقرائی بهره می‌گیرد، یعنی روند شکل‌گیری نظریه، حرکت از جزء به کل است. نظریه‌مبنایی بر سه عنصر مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها استوار است. در عین حال، مفاهیم، عناصر کلیدی تحلیل هستند زیرا نظریه از مفهوم‌سازی داده‌ها و نه جمع داده‌های عینی حاصل می‌شود» (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۳۰).

روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه و استفاده از اسناد و مدارک است. مصاحبه به صورت نیمه سازماندهی شده با دانشجویان انجام شده است. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری نظری است. نمونه‌گیری نظری مستلزم جمع‌آوری داده‌ها بر اساس مقوله‌ها برای تدوین قضیه‌هاست. معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌گیری نظری، کفایت نظری مقوله یا نظریه است. بر این اساس، در پژوهش حاضر از نمونه‌گیری نظری استفاده شد و منابع مختلفی مورد استفاده قرار گرفت تا مصاحبه با دانشجویان این رشته انجام شود. بررسی فهرست اسامی دانشجویان کارشناسی شاغل به تحصیل راهنمای به دست داد تا نمونه‌گیری آغاز شود. پس از بررسی این فهرست، تعداد کل دانشجویان ۲۴۵ نفر بودند که از این تعداد با ۲۵ نفر به عنوان نمونه اولیه ارتباط برقرار شد و با آنها مصاحبه شد. سؤالات اولیه مصاحبه شامل ۵ سؤال بود که با استفاده از مرور ادبیات علمی پژوهش تدوین گشته بود. برای آشنایی مصاحبه‌شوندگان با سؤالات و موضوع پژوهش، یک هفته قبل از انجام مصاحبه، توضیحاتی درباره پژوهش و سؤالات

مصاحبه برای آنها ارسال شد. پس از انجام هر مصاحبه، فرآیند تجزیه و تحلیل داده‌ها و کدگذاری مصاحبه‌ها و متون علمی انجام می‌شد. فرآیند نمونه‌گیری و تجزیه و تحلیل تا رسیدن به حد کفایت نظری ادامه یافت. در نهایت تعداد ۷۰ مصاحبه انجام شد. در این فرآیند، مصاحبه با دانشجویان این رشته موجب دستیابی به کفایت نظری برای توضیح مفاهیم و مقولات پژوهش حاضر شد، در نتیجه این امر باعث شد تا کارآمدی و اثربخشی مقوله‌های مورد بررسی و بهینه‌سازی کیفیت داده‌ها تضمین شود.

در ضمن کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد می‌شوند و نیز مجموعه‌ای از مفاهیم، ویژگی‌ها و زیرمقولات، خروجی مرحله کدگذاری باز است. ارتباط میان هر مقوله با زیرمقوله‌هایش (نه ارتباط میان مقوله‌ها) در مرحله کدگذاری محوری صورت می‌گیرد (ذکائی، ۱۳۸۱: ۶۳). کدگذاری باز بخشی از تجزیه و تحلیل است که به صورت مشخص به نام‌گذاری و مقوله‌بندی پدیده‌ها از راه بررسی دقیق داده‌ها می‌پردازد. بدون این قدم تحلیلی اساسی اولیه، بقیه تجزیه و تحلیل و ارتباطات که به دنبال آن می‌آیند، صورت نمی‌گیرد. داده‌های خام ما در این پژوهش شامل فایل‌هایی متنی از کتاب‌ها، مقالات و وب سایت‌های مرتبط و همچنین مصاحبه‌های دانشجویان است. مثلاً، در فرآیند کدگذاری، حضور به موقع استاد در کلاس و رعایت زمان کلاس را تحت عنوان وقت‌شناسی کدگذاری شد. در این فرآیند تجزیه و تحلیل سطر به سطر داده‌ها و مصاحبه‌ها شروع شد و این کار مستلزم بررسی دقیق و جمله به جمله داده‌ها بود که ریزترین نوع تجزیه و تحلیل می‌باشد و در عین حال بیشترین تولیدکننده ایده‌های نو است. در ادامه داده‌های ثانویه را که از مقالات مرتبط جمع‌آوری شده بود به صورت جمله‌ها یا پاراگراف کدگذاری شد و آن به دنبال یافتن ایده‌های نهفته مهمی در جملات یا پاراگراف‌ها مذکور بود. در کنار کدگذاری، با مقایسه اسناد به موضوعات جدیدی رسیده شد که این مسائل را یادداشت‌برداری و در تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش مورد استفاده قرار گرفته شد.

در ادامه کدهایی را که دارای ارتباط مفهومی بودند تحت عنوان فامیلی کد دسته‌بندی شد. در این فرآیند، پنج فامیلی کد برای ویژگی‌های استاد خوب ایجاد شد. این تقسیم‌بندی در تسهیل کشف روابط و تنظیم یافته‌ها و نتیجه‌گیری بسیار موثر بود. در ادامه به بررسی الگوهای موجود در داده‌ها و مقایسه فامیلی کدها پرداخته شد، لازم به ذکر است مقایسه دائمی داده‌ها در تمامی مراحل کدگذاری وجود دارد و این ویژگی منحصر به فرد آن را از سایر روش‌ها متمایز می‌سازد. این مقایسه، امکان تشکیل فامیلی کدهای جامع و مانع را فراهم نمود. فامیلی از کدهای ایجاد شده و جداول هر یک در قسمت یافته‌های پژوهش ارائه شده‌اند. ارائه مجزای هر یک از جداول انتقال یافته‌ها را به مخاطب تسهیل می‌نماید. در ادامه، بر مبنای تجزیه و تحلیل داده‌ها، ارتباط بین مقولات توضیح دهنده ویژگی‌های استاد خوب برقرار شد و شبکه ارتباط مفهومی آن ترسیم گردید. پس از نتیجه‌گیری، نتایج حاصل شده در زمینه ویژگی‌های استاد خوب با ادبیات پژوهش مقایسه گردید تا واگرایی و هم‌گرایی این دو نشان داده شود.

۴- یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش بر اساس مراحل کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) در نظریه‌مبنایی در سه قسمت ارائه شده‌اند. به این ترتیب در قسمت اول، مفاهیم حاصل از داده‌های پژوهش که به روش کدگذاری باز شکل گرفته‌اند، تبیین شده و برای هر یک از مفاهیم، نمونه‌هایی از مصاحبه دانشجویان ذکر شده است. در قسمت دوم، مفاهیم حاصل از کدگذاری باز با روش کدگذاری محوری با هم ترکیب شده و مقولات پژوهش را تشکیل داده‌اند. در قسمت سوم، در ابتدا ارتباط مقولات پژوهش با یکدیگر تبیین و سپس ارتباط آن با موضوع پژوهش مورد ابضاح قرار گرفته است.

۴-۱- مفاهیم پژوهش

در این قسمت، مفاهیم پژوهش در قالب جدول نشان داده شده است. بدین صورت که در کنار هر مفهوم، نمونه داده‌هایی که هر مفهوم بر اساس آن شکل گرفته ارائه شده است. پس از هر جدول، توضیح و تفسیر مربوط به هر مفهوم آورده شده و به نمونه‌های بیشتری از داده‌های پژوهش اشاره شده است. هرچند، جداول بر اساس مقولات پنج‌گانه پژوهش ترسیم شده‌اند.

۴-۱-۱- مفاهیم مربوط به مقوله اخلاق و رفتار

برخی از مفاهیم استخراج شده از داده‌های پژوهش در مقوله اخلاق و رفتار دسته‌بندی شده‌اند که این مفاهیم و نمونه داده‌های مربوط به هر مفهوم در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱- داده‌ها و مفاهیم مربوط به مقوله اخلاق و رفتار

مفهوم	نمونه داده‌ها
وظیفه شناسی	استاد خوب به وظیفه‌ی استادی خود بیش از هر کاری اهمیت داده و برای دانشجویان وقت می‌گذارد؛
نظم و وقت شناسی	حضور منظم و به موقع استاد در کلاس و در ساعات مشاوره نشان می‌دهد که استاد به نظم و زمان اهمیت داده و دانشجویان نیز از او الگوبرداری می‌کنند؛
ایجاد نشاط علمی	استاد خوب نباید خود را به سخن‌گفتن محصور کند. تدریس او باید به روشی باشد که دانشجویان با نشاط در کلاس حاضر شوند و در امر تدریس مشارکت داشته باشند؛
الگو بودن برای دانشجویان	استاد خوب باید دارای شخصیت متین و آراسته به فضایل اخلاقی باشد و الگوی کاملی به دانشجویان ارائه نماید. چون وظیفه استاد تنها آموزش درس نیست بلکه باید در حوزه اخلاقی نیز به دانشجویان آموزش دهد؛
انتقاد پذیری	استاد خوب، استادی است که ظرفیت و تحمل انتقاد را داشته باشد. زیرا در صورت معقول بودن انتقادها می‌تواند آنها را اصلاح کند؛
صمیمیت با دانشجویان	استادانی که روابط صمیمی با دانشجویان دارند بهتر می‌توانند دانشجویان را به درس خواندن ترغیب و تشویق نمایند؛
مهارت‌های ارتباطی	به نظر من استاد خوب باید رفتار خود با دانشجویان را به گونه‌ای مدیریت کند که باعث سوء استفاده دانشجویان نشود و در عین حال، باعث دوری دانشجویان از او نگردد؛
آراستگی ظاهر	آراستگی ظاهر استاد بیانگر بسیاری از ویژگی‌های رفتاری است که برای بیشتر دانشجویان مهم است؛
ثبات رفتاری	استاد خوب، استادی است که ثبات رفتاری داشته باشد و در طول ترم اخلاق و شیوه برخورد خود را دانشجویان را تغییر ندهد؛
اقتدار در مدیریت کلاس	استاد خوب در عین انتقادپذیری و خوش‌رویی با دانشجویان باید دارای مدیریت و اقتدار مناسب باشد تا بتواند نظم کلاس را حفظ نماید.

۲-۱-۴- مفاهیم مربوط به مقوله توانمندی آموزشی و تدریس

برخی از مفاهیم استخراج شده از داده‌های پژوهش در مقوله توانمندی آموزشی و تدریس دسته‌بندی شده‌اند که این مفاهیم و نمونه داده‌های مربوط به هر مفهوم در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲- داده‌ها و مفاهیم مربوط به مقوله توانمندی آموزشی و تدریس

مفهوم	نمونه داده‌ها
تجربه دانشگاهی	به نظر من استاد خوب، استادی است که تجربه تدریس داشته باشد و این تجربه به ارتقای سطح علمی دانشجویان کمک می‌کند؛
ارائه آموزش کاربردی	مباحث علوم سیاسی بیشتر نظریند. بهتر است اساتید کاربردهای این رشته را بیشتر توضیح داده و مهارت-هایی را به دانشجویان انتقال دهند؛
به روز بودن	انجام فعالیت‌های پژوهشی و دانش روز می‌تواند تدریس استاد را تقویت کند و دانشجویان را تشویق نماید که فعالیت بیشتری داشته باشند؛
کاربرد فناوری آموزشی	در صورت وجود امکانات استاد خوب باید از فناوری‌های بصری برای تدریس استفاده نماید. برخی دروس مثل آداب کنسولی لازم است که از فیلم و تصویر ارائه شود؛
ارائه طرح درس	استاد خوب باید در ابتدای ترم، اهداف و سرفصل‌های درس را بیان کند و در اختیار دانشجویان قرار دهد؛
ارائه منابع مناسب	از ویژگی‌های استاد خوب ارائه کتاب‌های مناسب و آشنایی با روش‌ها نوین آموزش علوم سیاسی و ارائه متون درسی مناسب است؛
طرح مسائل روز	استاد خوب باید در مورد مسائل روز ایران و جهان به ویژه مذاکرات هسته‌ای بحث و گفتگو داشته باشد.
تدریس مشارکتی	مشارکت دانشجویان در مباحث تدریس شده و استفاده از روش‌های متنوع در یادگیری دانشجویان علوم سیاسی بسیار مناسب است.
استفاده از روش‌های نوین تدریس	استاد خوب باید از شیوه‌هایی مانند مباحثه و مناظره در تدریس استفاده کند. زیرا این روش‌ها باعث ماندگاری مطالب در ذهن دانشجویان می‌شود؛
قدرت بیان	استاد خوب باید قدرت بیان خوبی داشته باشد و با صدای بلند و رسا مطالب را ارائه نماید؛
پرهیز از حاشیه‌ها	به نظرم استاد خوب باید بر اساس سرفصل تدوین شده درس داده و از ذکر حاشیه‌ها خودداری کند؛
تناسب حجم منابع	باید حجم مطالب با واحد هر درس متناسب باشد. برخی اساتید برای درس دو واحدی ۱۵۰۰ صفحه منبع با واحد درس معرفی می‌کنند.

۳-۱-۴- مفاهیم مربوط به مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان

برخی از مفاهیم استخراج شده از داده‌های پژوهش در مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان دسته‌بندی شده‌اند که این مفاهیم و نمونه داده‌های مربوط به هر مفهوم در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۳- داده ها و مفاهیم مربوط به مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان

مفهوم	نمونه داده‌ها
عدالت در نمره‌دهی	استاد خوب باید در نمره‌دادن بین دانشجویی فعال و ضعیف تمایز دقیقی قائل شود. اگر این تمایز نباشد انگیزه‌ها از بین می‌رود؛
طرح سوال در طول ترم	استاد خوب، استادی است که هر جلسه از دانشجویان سوال بپرسد و برای این سوالات نمره لحاظ نماید تا وضعیت علمی دانشجویان برای وی مشخص شود؛
نظارت بر یادگیری دانشجویان	نظارت دقیق استاد بر یادگیری فعالیت‌های علمی و مهارتی دانشجویان و طرح سوال از مباحث ارائه شده بسیار موثر است؛
مشخص بودن شیوه ارزشیابی	استاد خوب، استادی است که از ابتدای ترم شیوه و روش طرح سوال در آزمون‌های کتبی و شیوه امتیاز-دهی به دانشجویان را اعلام نماید؛
حضور در امتحان پایان ترم	به نظر من استاد خوب باید در امتحان پایان ترم حضور داشته باشد و در مورد سوالات و ابهام‌های دانشجویان پاسخگو باشد و در صورت امکان رفع ابهام نماید؛
ارفاق کردن	ارفاق کردن در موارد محدودی که مانع افتادن می‌شود باید انجام شود؛
توجه به فعال بودن دانشجویان	ممکن است بعضی دانشجویان در پایان ترم مشکل داشته باشند در اینجا بهتر است استاد به ظرفیت و فعالیت آنها در طول ترم نگاه کند؛
اختیاری بودن سمینار	با توجه به این که بعضی از دانشجویان هنوز اعتماد به نفس لازم را ندارند، بهتر است سمینارها اختیاری باشد و نه اجباری. نمره پایین برای سمینار می‌تواند انگیزه دانشجویان را از بین ببرد؛
تقسیم منابع امتحان در میان ترم و پایان ترم	حذف منابع میان ترم برای پایان ترم بسیار خوب است و باعث می‌شود حجم کار دانشجویان کمتر و کارایی آنها بیشتر شود.

۴-۱-۴- مفاهیم مربوط به مقوله مقررات آموزشی

برخی از مفاهیم استخراج شده از داده‌های پژوهش در مقوله مقررات آموزشی دسته‌بندی شده‌اند که این مفاهیم و نمونه داده‌های مربوط به هر مفهوم در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۴- داده ها و مفاهیم مربوط به مقوله مقررات آموزشی

مفهوم	نمونه داده‌ها
توجه به حضور و غیاب	توجه به حضور و غیاب بسیار مهم است به نظر من استادی که حضور و غیاب نمی‌کند، یعنی این که این درس برای استاد اهمیت ندارد؛
تدریس طبق سرفصل‌ها	به نظر من استاد باید مطالب درسی را طبق سرفصل‌ها ارائه دهد و از خلاقیت خود برای به روز کردن آن استفاده نماید؛
عدم سخت‌گیری بیش از حد	مدیریت کلاس باید به صورتی باشد که نه خشک و خسته کننده باشد و نه این که باعث بی‌نظمی کلاس شود بلکه باید به صورتی مدیریت کند که دانشجویان از کلاس لذت ببرند؛
انعطاف‌پذیری در کاربرد قوانین	توجه استاد به حضور دانشجویان مهم است اما سخت‌گیری بیش از حد در مواردی لازم نیست اگر دانشجویی دلیل قانع کننده‌ای بر غیبت خود داشت باید با او همراهی کرد تا درسش حذف نگردد.

۵-۱-۴- مفاهیم مربوط به مقوله توان‌مندی پژوهشی

برخی از مفاهیم استخراج شده از داده‌های پژوهش در مقوله توان‌مندی پژوهشی دسته‌بندی شده‌اند که این مفاهیم و نمونه داده‌های مربوط به هر مفهوم در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۵- داده‌ها و مفاهیم مربوط به مقوله توان‌مندی پژوهشی

مفهوم	نمونه داده‌ها
انجام فعالیت پژوهشی	استاد خوب باید درحوزه تحقیقات و پژوهش بسیار فعال باشد داشتن کتاب و مقاله نشان دهنده تسلط استاد بر حوزه مورد نظر است و همچنین نشان می‌دهد که استاد با روش‌ها نوین و مطالب روز آشناست؛
داشتن اطلاعات عمومی بالا	استاد خوب علاوه بر حوزه تخصصی خود باید اطلاعات عمومی بالایی داشته باشد و به دانشجویان در مسیر ساختن زندگی‌شان کمک کند؛
شهرت علمی	استادی که مقالات و کتاب‌های قوی و قابل رقابت با اساتید دانشگاه‌های برتر داشته باشد استاد خوبی است؛
فعال بودن در رسانه‌ها	حضور اساتید علوم سیاسی در رسانه‌ها بسیار مهم است و به دانشجویان انگیزه می‌دهد.

۲-۴- مقوله‌های پژوهش

مفاهیم شکل‌گرفته در مرحله اول کدگذاری باز، از طریق کدگذاری محوری در قالب مقولات دسته‌بندی و در نتیجه، ۳۹ مفهوم استخراج شده است که آنان در قالب پنج مقوله به صورت جدول زیر دسته‌بندی شده‌اند.

جدول ۶- کدگذاری محوری و مقوله‌های پژوهش

ردیف	مقوله	مفاهیم	تعداد مفاهیم
۱	اخلاق و رفتار	وظیفه‌شناسی، نظم، وقت‌شناسی، ایجاد نشاط علمی، الگو بودن برای دانشجویان، انتقادپذیری، صمیمیت با دانشجویان، مهارت‌های ارتباطی، آراستگی ظاهر، ثبات رفتاری، اقتدار در مدیریت کلاس؛	۱۰
۲	توان‌مندی آموزشی و تدریس	تجربه دانشگاهی، ارائه آموزش کاربردی، به روز بودن، کاربرد فناوری آموزشی، ارائه طرح درس، ارائه منابع مناسب، طرح مسائل روز، تدریس مشارکتی، استفاده از روش‌های نوین تدریس، قدرت بیان، پرهیز از حاشیه‌ها، تناسب حجم منابع با واحد درس؛	۱۲
۳	نظارت و ارزشیابی دانشجویان	عدالت در نمره‌دهی، طرح سوال در طول ترم، نظارت بر یادگیری دانشجویان، مشخص بودن شیوه ارزشیابی، حضور در امتحان پایان ترم، ارفاق کردن، توجه به فعال بودن دانشجو در طول ترم، اختیاری بودن سمینار، تقسیم منابع امتحان در میان ترم و پایان ترم؛	۹
۴	مقررات آموزشی	توجه به حضور و غیاب، تدریس طبق سرفصل‌ها، عدم سخت‌گیری بیش از حد، انعطاف‌پذیری در کاربرد قوانین؛	۴
۵	توان‌مندی پژوهشی	انجام فعالیت پژوهشی، داشتن اطلاعات عمومی بالا، شهرت علمی، فعال بودن در رسانه‌ها.	۴

در پژوهش‌های مبتنی بر نظریهٔ مبنایی، مقوله‌بندی، مفاهیم و واحدهای پژوهش مبتنی بر نگرش و تفسیر پژوهشگر انجام می‌شود. در این پژوهش که با هدف شناسایی ویژگی‌های استاد خوب در رشتهٔ علوم سیاسی انجام شده، کدگذاری محوری داده‌های پژوهش بیانگر این است که می‌توان مقولات اصلی ویژگی‌های استاد خوب را به صورت زیر دسته‌بندی کرد. نتیجهٔ کدگذاری محوری در پژوهش حاضر شکل - گیری پنج مقوله است، عبارتند از: ۱. مقوله اخلاق و رفتار؛ ۲. مقوله توانمندی آموزشی و تدریس؛ ۳. مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان؛ ۴. مقوله مقررات آموزشی و ۵. مقوله توانمندی پژوهشی.

ابتدا نظرات دانشجویان در قالب مفاهیم تجزیه شده‌اند و حاصل بازترکیب مفاهیم اولیه شکل‌گیری مقولات پنج‌گانه فوق است. این مقولات مرتبط با ابعاد فعالیت اساتیدند و طیف گسترده‌ای از عملکرد اساتید را در بر می‌گیرند. این ابعاد مختلف معمولاً در آیین‌نامه ارتقای اساتید و ارزشیابی هر نیم‌سال تحصیلی نیز در نظر گرفته می‌شوند، اما مقوله‌های شکل‌گرفته در پژوهش حاضر مبتنی بر نظرات دانشجویان علوم سیاسی است و در برگیرنده مفاهیمی است که در موارد قبلی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش ابعاد اخلاقی و رفتاری، توانمندی پژوهشی، تدریس، نظارت و ارزشیابی دانشجویان و مقررات آموزشی را به عنوان ویژگی‌های استاد خوب تبیین کرده است. تاکید گسترده دانشجویان و نظرات متنوع آنها باعث شد مفاهیم متعددی در زمینه نظارت و ارزشیابی دانشجویان ایجاد شود و در نهایت این مفاهیم در قالب مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان تبیین گردند. این نکته بیانگر آن است که نظارت و ارزشیابی دانشجویان و روش‌های مورد استفاده توسط اساتید در این زمینه برای دانشجویان مهم تلقی می‌شود. این درحالی است که دانشجویان به مقوله توانمندی پژوهشی توجه کمتری داشته‌اند و جز ارائه برخی نظرات عمومی راجع به توانمندی‌های پژوهشی اساتید خود کمتر به ارائه نظر پرداخته‌اند. این نکته با توجه به مقطع تحصیلی آنها، یعنی کارشناسی، چندان دور از انتظار نیست، زیرا دانشجویان این مقطع هنوز با پژوهش به معنای تخصصی سروکار ندارند در نتیجه ابعاد آموزشی، اخلاقی و ارزشیابی اساتید برای آنها اهمیت بیشتری دارد.

۳-۴- کدگذاری انتخابی و تبیین ارتباط مقولات پژوهش

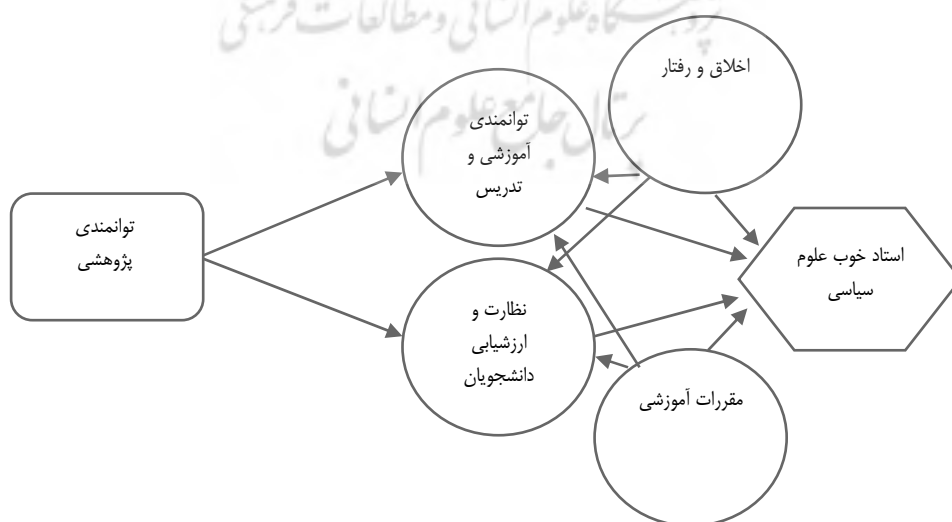
بعد از فرایند کدگذاری باز و محوری نوبت آن است که مقولات را به هم مرتبط ساخته و نظام نظری خاصی ارائه داده شود که پیوندادن مقولات به یکدیگر را کدگذاری انتخابی گویند. در این مرحله با قضیه‌ها سر و کار داریم آنها سومین عنصر تشکیل‌دهنده نظریه مبنایی هستند. قضیه‌ها نشان‌دهنده روابط تعمیم‌یافته بین یک مقوله و مفاهیم آن و همچنین روابط بین مقوله‌ها ناپیوسته می‌باشند. گلپزر و اشتراوس، قضیه‌ها را نوعی فرضیه دانسته‌اند. با این وجود استفاده از اصطلاح قضیه رواج بیشتری یافته است. قضیه‌ها در برگیرنده روابط مفهومی هستند، اما فرضیه‌ها مستلزم روابط اندازه‌گیری هستند. باید توجه داشت که ساختن و تدوین مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها در نظریه مبنایی، گردشی است؛ به عبارت دیگر، محقق در انجام پژوهش، دائماً برای اصلاح، تغییر و دست‌یابی به نظریه‌ای مناسب که به کمک

آن، تبیینی از روابط مشاهده شده به دست دهد به مراحل قبلی باز می‌گردد (ذکائی، ۱۳۸۱: ۵۵). در این مرحله، پژوهشگر، یک مقوله مرحله کدگذاری باز را انتخاب کرده و آن را در مرکز فرایند بررسی خود قرار می‌دهد و سپس سایر مقوله‌ها را به آن مرتبط می‌سازد. نظریه‌پردازان روش مبنایی، نظریه خود را به سه شکل ممکن ارائه می‌دهند: یک، الگوی کدگذاری بصری. دو، مجموعه‌ای از قضایا یا فرضیه‌ها و سه، داستانی که به شکل روایی نوشته می‌شوند (Creswell, 2005: 409).

از این‌رو، در پژوهش حاضر از روش سوم برای تبیین ویژگی‌های استاد خوب علوم سیاسی استفاده شده است و سعی بر آن است که با در نظر گرفتن توان‌مندی آموزشی و تدریس به عنوان مقوله محوری، سایر ویژگی‌های استاد خوب و سایر مقولات به آن مرتبط شوند. این کار بر اساس تفسیر ارتباط مقولات تدوین شده انجام می‌شود. زیرا نظریه مبنایی، همان‌طور که گفته شد، در اساس یک روش تفسیری است.

پژوهش حاضر با هدف شناسایی ویژگی‌های استاد خوب علوم سیاسی از دیدگاه دانشجویان این رشته در دانشگاه شهید باهنر کرمان انجام شده است. با استفاده از نظریه مبنایی به عنوان روش پژوهش، ویژگی‌های استاد خوب با کدگذاری مصاحبه‌های نیمه سازمان‌یافته دانشجویان بررسی شد در گام اول مفاهیم زیادی (۴۳ مفهوم) کدگذاری شد که با بررسی مجدد این مفاهیم، تعدادی از آنها حذف یا در هم ادغام شدند و در نهایت، در مرحله کدگذاری باز تعداد ۳۹ مفهوم از مصاحبه‌های پژوهش استخراج گردید، در مرحله کدگذاری محوری، ۳۹ مفهوم استخراج شده در قالب پنج مقوله دسته‌بندی شدند. با توجه به ماموریت دانشگاه‌ها که آموزش و تدریس مهم‌ترین آن محسوب شده، مقوله توان‌مندی آموزشی و تدریس به عنوان مقوله محوری پژوهش انتخاب و ارتباط آن با سایر مقولات تبیین شد. از این‌رو، ارتباط آنها با یک‌دیگر در شکل زیر نشان داده شده است.

شکل ۱- ارتباط بین مقولات مربوط به ویژگی‌های استاد خوب

همان‌طور که در شکل فوق نشان داده شده، استاد خوب علوم‌سیاسی دارای پنج ویژگی است که در قالب پنج مقوله دسته‌بندی شده‌اند:

توان‌مندی پژوهشی: از بین این مقولات، مقوله توان‌مندی پژوهشی از ویژگی‌های غیرمستقیم استاد خوب محسوب می‌شود. این مقوله شامل مفاهیم یا زیر مقولاتی مانند انجام فعالیت پژوهشی، داشتن اطلاعات عمومی بالا، شهرت علمی و فعال بودن در رسانه‌ها است. هر چند می‌توان ویژگی‌های متعدد دیگری را در مقوله توان‌مندی پژوهشی نیز احصاء نمود، اما آنچه که در این پژوهش مبنای تحلیل قرار گرفته، دیدگاه دانشجویان کارشناسی علوم‌سیاسی است و ویژگی‌های پژوهشی بیان شده در واقع انتظارات این دانشجویان از یک استاد خوب است. ارتباط آموزش و پژوهش به اندازه‌ای است که تفکیک آن دشوار به نظر می‌رسد. آموزش بدون تکیه بر یافته‌های پژوهشی عبث به نظر می‌رسد و انجام پژوهش بدون ارائه نتایج آن و استفاده آموزشی از یافته‌های آن نمی‌تواند تأثیر لازم را داشته باشد. در آیین‌نامه ارتقای اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، مقوله پژوهش بسیار مورد توجه قرار گرفته و ارتقای اساتید مشروط به انجام پژوهش‌های علمی است. این مقوله در پژوهش حاضر نیز مورد توجه قرار گرفته است. داده‌های مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان به فعالیت‌های پژوهشی اساتید خود توجه دارند و آن را دنبال می‌کنند. تحلیل مصاحبه‌های دانشجویان بیانگر آن است که مقوله توان‌مندی‌های پژوهشی یک ویژگی زمینه‌ای استاد خوب است و می‌تواند پیامدهای مثبتی در عملکرد استاد از جمله ایجاد وجهه علمی برای استاد، ارائه و آموزش دانش بیشتر و دقیق‌تر به دانشجویان، به روز بودن استاد، داشتن اطلاعات بالا، افزایش کیفیت تدریس به افزایش علاقه و انگیزه دانشجویان داشته باشد. پیامدهای برخوردارگی از توان‌مندی پژوهشی بر دو مقوله توان‌مندی آموزشی-تدریس و نظارت-ارزشیابی دانشجویان تأثیر می‌گذارد.

توان‌مندی آموزشی و تدریس: مقوله توان‌مندی آموزشی و تدریس شامل مفاهیمی مانند تجربه دانشگاهی، ارائه آموزش کاربردی، به روز بودن، کاربرد فناوری آموزشی، ارائه طرح درس، ارائه منابع مناسب، طرح مسائل روز، تدریس مشارکتی، استفاده از روش‌های نوین تدریس، قدرت بیان، پرهیز از حاشیه‌ها و تناسب حجم منابع با واحد درسی است. همان‌گونه که در قسمت تبیین این مقوله ذکر شده است توان‌مندی آموزشی-تدریس ویژگی مهمی است که به طور مستقیم بر عملکرد استاد تأثیر می‌گذارد. تعداد مفاهیم و زیر مجموعه مقوله توان‌مندی آموزشی-تدریس بیش از سایر مقولات است و این امر بیانگر اهمیت و توجه بیشتر دانشجویان به مقوله آموزش و تدریس است. توان‌مندی آموزشی-تدریس مهم‌ترین ویژگی‌ای است که دانشجویان اساتید خود را بر اساس آن ارزیابی می‌کنند. آن‌گونه که در شکل نشان داده شده است مقوله توان‌مندی آموزشی از توان‌مندی‌های پژوهشی اساتید تأثیر می‌پذیرد.

نظارت و ارزشیابی دانشجویان: فراوانی ارجاع به موضوع نظارت و ارزشیابی در مصاحبه دانشجویان نیز قابل توجه است. در نتیجه مفاهیم استخراج شده در این زمینه در مقوله‌ای تحت عنوان

نظارت و ارزشیابی دانشجویان دسته‌بندی شدند، این مفاهیم عبارتند از: عدالت در نمره‌دهی، طرح سؤال در طول ترم، نظارت بر یادگیری دانشجویان، مشخص‌بودن شیوه ارزشیابی، حضور در امتحان پایان ترم، ارفاق‌کردن، توجه به فعال‌بودن دانشجو در طول ترم، اختیاری بودن سمینار و تقسیم منابع امتحان در میان ترم و پایان ترم.

مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان در برگزیده مفاهیمی است که کثرت و تنوع نظرات دانشجویان را در این زمینه نشان می‌دهد و این نظرات تا حدود زیادی نشان دهنده وضعیت و سطح تحصیلی دانشجویان نیز می‌باشد؛ در حالی که نظرات تعدادی از دانشجویان معطوف به توجه استاد خوب به فعالیت کلاسی و یادگیری دانشجویان، طرح سؤال و ارائه سمینار در طول ترم است. تعدادی از دانشجویان در مقابل معتقد به اختیاری‌بودن سمینار، تقسیم منابع آزمون میان ترم و پایان ترم و ارفاق اساتید در آزمون‌ها بودند. داده‌های پژوهش بیانگر تأثیرپذیری مقوله نظارت و ارزشیابی دانشجویان از توان‌مندی‌های پژوهشی اساتید است به این ترتیب که اساتید توان‌مند به لحاظ پژوهشی فرایند یادگیری دانشجویان را تحت کنترل دارند و انجام سمینارها و پروژه‌های کلاسی را به طور جدی دنبال می‌کنند.

اخلاق و رفتار: فرایند یاددهی و یادگیری در آموزش عالی که موضوع پژوهش ما نیز می‌باشد فرایندی دو سویه و از جمله تعاملات و ارتباطات انسانی است. این تعامل هم در محیط کلاس و هم در محیط دانشگاهی در چارچوب مجموعه قواعد اخلاقی و رفتاری است که توسط عرف و قوانین حمایت و پشتیبانی می‌شوند. حد و مرز این روابط همواره مورد بحث و بررسی بوده است. در پژوهش حاضر، مسائلی که مربوط به تعامل دانشجو در داخل و خارج کلاس بود در قالب مقوله اخلاق و رفتار تبیین شده است. این مقوله در برگزیده مفاهیمی مانند وظیفه‌شناسی، نظم و وقت‌شناسی، ایجاد نشاط علمی، الگوبودن برای دانشجویان، انتقادپذیری، صمیمیت با دانشجویان، مهارت‌های ارتباطی، آراستگی ظاهر، ثبات رفتاری و اقتدار در مدیریت کلاس است. مقوله اخلاق و رفتار به طور مستقیم از جمله ویژگی‌های استاد خوب در رشته علوم سیاسی محسوب می‌شود که می‌تواند بر توان‌مندی‌های آموزشی-تدریس و نظارت و ارزشیابی دانشجویان نیز تأثیر بگذارد که در شکل ۱-۴ این رابطه نشان داده شده است.

مقررات آموزشی: تحلیل مصاحبه‌های پژوهش بیانگر توجه دانشجویان به مسئله مقررات آموزشی و پای‌بندی اساتید به این مقررات است. چهار نکته مهم در این زمینه کدگذاری شده‌اند که عبارتند: ۱. توجه به حضور و غیاب؛ ۲. تدریس طبق سرفصل‌ها؛ ۳. عدم سخت‌گیری بیش از حد و ۴. انعطاف‌پذیری در کاربرد قوانین. قوانین آموزشی مهم‌ترین ابزار اساتید برای مدیریت کلاس‌اند، اما نگرش اساتید در شیوه کاربرد این ابزارها یکسان نیست. تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان توجه استاد به حضور و غیاب و تدریس طبق سرفصل‌ها را از وظایف قانونی اساتید می‌دانند که می‌تواند موجب ایجاد فضای آموزشی مناسب، انسجام کلاس و جلوگیری از بی‌نظمی شود. هم‌زمان برخی دانشجویان معتقدند که اساتید در کاربرد این قوانین باید انعطاف‌پذیر باشند و از سخت‌گیری بیش از حد اجتناب نمایند.

رویکردهای مختلفی در زمینه تعامل اساتید و دانشجویان ارائه شده است. انضباط شدید و پایبندی مطلق به قوانین و مقررات آموزشی، اجرای مقررات متناسب با ویژگی‌های دانشجویان و توجه به نظرات آنها است. در عین حال، راه حل میانه که ترکیبی از این دو روش است معمولاً به عنوان سه سبک عملکرد اساتید در چارچوب مقررات آموزشی مطرح‌اند. تحلیل مصاحبه‌های انجام شده بر این اشاره دارد که دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان به وجود نظم و انضباط در کلاس معتقدند، اما از سبک‌های سخت‌گیرانه استقبال نمی‌کنند.

در مجموع، همان‌گونه که در شکل ۱-۴ نشان داده شد، ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان در پنج مقوله توان‌مندی پژوهشی، توان‌مندی آموزشی-تدریس، نظارت و ارزشیابی دانشجویان، اخلاق و رفتار و مقررات آموزشی دسته‌بندی شدند. از بین این مقولات، اهمیت و تأثیر دو مقوله توان‌مندی آموزشی-تدریس و نظارت و ارزشیابی دانشجویان بیشتر است. حجم مطالب ارائه شده در مصاحبه‌ها و تعداد بیشتر مفاهیم این دو مقوله بیانگر این اهمیت است. این دو مقوله از مقوله توان‌مندی پژوهشی تأثیر می‌پذیرند و مقوله پژوهش با توجه به مصاحبه‌های انجام شده، نقش زمینه‌ساز را ایفا می‌کند و بر دو مقوله ذکر شده تأثیر می‌گذارد. دو مقوله مقررات آموزشی و پایبندی استاد به این مقررات و اخلاق و رفتار اساتید از ویژگی‌های مستقیم استاد خوب محسوب می‌شوند که می‌توانند دو مقوله توان‌مندی آموزشی-تدریس و نظارت و ارزشیابی دانشجویان را تحت تأثیر قرار دهند.

۵- نتایج پژوهش

نتایج پژوهش حاضر دلالت بر آن دارد که از دیدگاه دانشجویان یک استاد خوب باید واجد ویژگی‌های پنج‌گانه در امر آموزش و تدریس، پژوهش، اخلاق و رفتار، قوانین و مقررات، و نیز نظارت و ارزشیابی دانشجویان باشد. در میان این ویژگی‌ها، دو ویژگی «آموزش و تدریس» و «نظارت و ارزشیابی دانشجویان» واجد اهمیت به سزائی‌اند. این ویژگی‌ها به چندین دلیل برای دانشجویان واجد اهمیت هستند: اول اینکه در نظر دانشجویان کارشناسی، آموزش بر پژوهش اولویت دارد، به گونه‌ای که تمام دوره‌های تحصیل افراد در مقاطع مختلف آموزشی اعم از ابتدائی، راهنمائی، متوسطه و تحصیلات تکمیلی مبتنی بر امر آموزش بوده است در نتیجه، نمی‌توان انتظار داشت ذهنی که بر اساس چنین ویژگی پرورش یافته بتواند به صورتی دیگر به پدیده‌ها بنگرد. دوم اینکه، نحوه آموزش در چنین نظام آموزشی به صورتی بوده که معلم یا مدرس وظیفه دارد که اطلاعات و داده‌ها را صورت متکلم الوحده به دانش‌آموز یا دانشجو انتقال دهد. سوم اینکه قوانین و مقررات دست و پا گیر آموزشی خود سبب شده است که اساتید و مدرسین حداقل در مرتبه استادیاری حداقل ۱۰ واحد موظفی تدریس داشته باشند. از این‌رو، در یک مقایسه با کشورهای پیشرفته یا حتی کشورهای در حال توسعه می‌توان دریافت که در چنین نظام آموزشی، مدرسین و اساتید باید وقت زیادی را برای تهیه و تدریس مطالب درسی ایفا کنند. چهارم اینکه

ابزارهای آموزشی در نظام آموزشی مذکور بیش‌تر ابزارهای سنتی هستند و ابزارهای آموزشی جدید در حیطه علوم انسانی و به خصوص علم سیاست وجود ندارد.

اهمیت‌یابی نظارت و ارزشیابی دانشجویان، با توجه به مسائل فوق، به این دلایل است دانشجویان خود را در فرایند یادگیری، به صورت فرد منفعل تلقی می‌کنند، فرایندی که در آن اساتید و مدرسین آموزش باید برای دانشجویان ایجاد انگیزه و رغبت کنند تا دانشجویان بتوانند در مباحث درسی مشارکت کنند یا وارد مباحثه شوند و از سوی دیگر اساتید به عنوان ابزارهای انتقال دانش و دانشجویان به مثابه فراگیرندگان صرف اطلاعات تلقی می‌شوند. تجربه در چنین نظام آموزشی بیانگر این است در فرایند آموزش یک‌طرفه و منفعل دانشجویان بیش از آن که در پی دانش‌افزایی و مهارت‌افزایی باشند، به دنبال عبور از نظارت‌ها و ارزشیابی‌های اساتید و کسب نمره لازم هستند در نتیجه روش نظارت و ارزشیابی اساتید مهم قلمداد می‌شود. این امر زمانی خود را نشان می‌دهد که آن با دانشگاه‌های کشورهای پیشرفته و حتی در حال توسعه در حیطه علوم انسانی و به خصوص علم سیاست مقایسه شود. در این مقایسه، دیده می‌شود که اولاً فرایند آموزش و یادگیری دو سویه و متقابل است و درثانی، حجم مشارکت و مطالبی که دانشجویان برای یک درس ۲ واحدی داشته در برخی اوقات حتی بیش‌تر از حجم مطالب و مشارکت دانشجویان تحصیلات تکمیلی داخل است. حال، فقدان چنین ویژگی باعث شده که دانشجویان صحبت از منابع درسی با حجم کمتر، اختیاری بودن مشارکت و غیره کنند.

از دو امر فوق چنین استنتاج می‌شود که آموزش‌محور بودن نظام آموزشی و نیز منفعل بودن دانشجویان در امر یادگیری، حاصلی جز این ندارند که مقولات پژوهش، رفتار و اخلاق حرفه‌ای و نیز قوانین و مقررات به لحاظ اهمیت در مراتب پایین‌تری قرار بگیرند. در مقابل، پژوهش در نظام‌های آموزشی واجد اهمیت است که اولاً، فرد در تمام دوران تحصیل خویش با تحقیق و پژوهش به لحاظ نظری و عملی مواجه شده باشد و درثانی، امر آموزش باید حاصل پژوهش‌ها و تجارب تخصصی مدرسین باشد نه این که فرد بی‌آنکه در حیطه‌ای به صورت تخصصی، پژوهشی انجام داده باشد دست به آموزش و تدریس مباحثی بزند که به آن آشنایی نداشته است. این امر باعث تنزل آموزش و نیز توانایی خود فرد آموزش-دهنده می‌شود. کوشش و تلاش در امر پژوهش، خود می‌تواند منجر به شکل‌گیری اخلاق حرفه‌ای شود به صورتی که فرد آموزش‌خویش را بر داشته‌ها و تجارب خویش استوار سازد. نتیجه این امر افزایش کارآمدی آموزش و نیز پرورش دانش‌آموختگانی است که به لحاظ کیفی و نه کمی واجد مهارت‌ها، دانش‌ها و شناخت‌ها شده‌اند. هنگامی که در یک نظام آموزشی امر پژوهش و اخلاق مرتبط با آن اصل قرار گرفت آنگاه قوانین و مقررات اعم از حقوقی و مالی در راستای ارتقای منزلت و شأن مدرسین و اساتید ابتناء خواهند یافت، مقرراتی که از قبل آن هم جامعه و هم نظام آموزشی منتفع خواهد شد.

بنابراین، اساتید و مدرسین اعم از علم سیاست یا علوم انسانی در یک نظام آموزش‌محور، رکن اساسی تلقی می‌شوند، رکنی که بر مواد درسی، قوانین و مقررات و حتی شیوه‌ها و فنون تدریس برتری دارد. در

چنین نظام آموزشی اگر محاسنی باشد بیش از آن که به مواد درسی، شیوه‌های آموزش، فرایندهای یادگیری، ابزاری انتقال و غیره منتسب گردد به مدرسین و اساتید نسبت داده خواهد شد و در مقابل، اگر معایبی و مسائلی نیز وجود داشته باشد مجدداً این فرد مدرس است که در معرض اسباب مسائل قرار خواهد گرفت. در نتیجه، نظام استادمحور اهمیت کمتری برای وجود خلاقیت‌های دانشجویان و نیز پژوهش‌های بدیع، اخلاق حرفه‌ای و قوانین تسهیل‌گر و نه مانع‌ساز قائل است.

۶- مقایسه نتایج با پیشینه پژوهش

مرحله نهایی در پژوهش‌های مبتنی بر نظریه مبنایی، مقایسه نظریه ظهور یافته با پیشینه موجود و بررسی میزان تفاوت‌ها و شباهت‌های آن با پیشینه موجود و چرایی این تفاوت‌ها و شباهت است. مقایسه نظریه حاصل با پیشینه موجود، روایی درونی، تعمیم‌پذیری و سطح نظری نظریه‌پردازی پژوهش موردی را افزایش می‌دهد. در این نوع مقایسه معمولاً تطبیق با همه موارد مدنظر نیست و محقق دنبال تطبیق کلی داده‌ها با مدل ارائه شده است.

در پژوهش «مردی» معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی در چهار جنبه شخصیت فردی، دانش-پژوهی، روش تدریس و توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره دسته‌بندی شده است. از میان چهار جنبه، از ویژگی‌های استاد خوب دانشجویان نیز به ترتیب توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره، شخصیت فردی و دانش پژوهی را اولویت دانسته‌اند. ویژگی شیوایی بیان از نظر دانشجویان و علاقمندی به تدریس از نظر اساتید از جنبه شخصیت فردی مهم تلقی شده است. هر دو گروه مورد پژوهش ویژگی تسلط استاد در درس مورد تدریس را مهم‌ترین معیار یک استاد خوب می‌دانند (مردی، ۱۳۸۱). در پژوهش حاضر نیز توان‌مندی آموزشی-تدریس مهم‌ترین ویژگی استاد خوب از دیدگاه دانشجویان علوم سیاسی عنوان شده است. همچنین مهارت برقراری ارتباط نیز به عنوان یکی از ویژگی‌های مربوط به مقوله اخلاق و رفتار مورد توجه قرار گرفته است. ابعاد شخصیت فردی و دانش پژوهی که در پژوهش مردی با اهمیت در نظر گرفته شده، در پژوهش حاضر به ترتیب در مقوله اخلاق و رفتار و مقوله توان‌مندی پژوهشی مورد توجه قرار گرفته شده است.

در پژوهش «منصوری» ویژگی‌های یک استاد خوب دانشگاهی از چهار جنبه دانش پژوهی، روش تدریس، توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره و شخصیت فردی بررسی شده است که دانشجویان مقطع کارشناسی اولویت را به روش تدریس و دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد اولویت را به دانش پژوهی داده‌اند. بیش از ۹۰٪ دانشجویان کتابداری تسلط استاد در درس مورد تدریس را بسیار مهم دانسته‌اند؛ درحالی‌که شوخ طبعی و آراستگی ظاهر از دید دانشجویان کم اهمیت بوده است (منصوری، ۱۳۷۱). این نتایج در پژوهش حاضر نیز وجود دارد و دانشجویان کارشناسی علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان نیز مانند دانشجویان کارشناسی مورد مطالعه، روش تدریس را در اولویت قرار داده‌اند که البته در پژوهش

حاضر ابعاد مختلف تدریس در قالب مقوله توان‌مندی آموزشی و تدریس تبیین شده است. مفهوم آراستگی ظاهر نیز در قالب مقوله ویژگی‌های اخلاق و رفتار تشریح شده است که رجوع به تبیین این مفهوم در فصل چهارم بیانگر نظرات متفاوت دانشجویان و کم توجهی به این ویژگی از سوی دانشجویان علوم سیاسی است، هر چند رتبه‌بندی مفاهیم هر مقوله نیازمند یک پژوهش کمی است.

اما در پژوهش «احرام‌پوش و همکاران» مهم‌ترین خصوصیات یک استاد خوب: احترام به دانشجو، داشتن علم به موضوع تدریس، داشتن طرح درس، داشتن اعتقادات مذهبی و رعایت عدالت عنوان شده است (احرام‌پوش و همکاران، ۱۳۷۹). همه این ویژگی‌ها به استثنای داشتن اعتقادات مذهبی، توسط دانشجویان علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان نیز مورد تایید قرار گرفته است. در مورد عدم توجه به این ویژگی، باید به روش و رهیافت قیاسی و استقرائی این دو پژوهش توجه کرد.

در پژوهش «پزشکی‌راد و همکاران» بین جنسیت و رشته‌های تحصیلی دانشجویان با نظرهای آنها درباره خصوصیات یک استاد خوب اختلاف معناداری وجود ندارد. به عبارتی، دانشجویان با رشته‌های تحصیلی متفاوت در خصوص ویژگی‌های یک استاد خوب دیدگاه‌های یکسانی داشته‌اند. نتایج پژوهش بیانگر این است که پنج عامل دانش‌پژوهی، رفتاری، تکنیکی، ارتباطی و شخصی مهم‌ترین ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس محسوب می‌شوند (پزشکی‌راد و همکاران، ۱۳۸۹). از بین این ویژگی‌ها، مقوله توانمندی پژوهشی و مقوله اخلاق و رفتار تبیین‌کننده برخی از ویژگی‌های فوق هستند، اما با توجه به روش پژوهش مذکور امکان تبیین زیر مقولات و مفاهیم این پژوهش به دلیل عدم دسترسی به جزئیات آن میسر نیست.

در پژوهش «وهابی» مهم‌ترین ویژگی‌های استاد خوب، تسلط استاد بر موضوع مورد تدریس، دانش عمومی در مورد درس مورد تدریس، کوشش جهت تفهیم درس و پاسخ به سؤالات دانشجو و سابقه تدریس استاد و کم اهمیت‌ترین مشخصه‌های یک استاد خوب دانشگاهی شامل انجام حضور و غیاب، برگزاری امتحان میان‌ترم، رتبه دانشگاهی استاد و رعایت آیین‌نامه آموزشی و حذف دانشجویانی که بیش از حد مجاز غیبت دارند، بودند (وهابی، ۱۳۹۲). البته این ویژگی‌ها در قالب نام‌های متفاوتی در پژوهش حاضر نیز مورد تاکید قرار گرفته‌اند. به ویژه مهم‌ترین ویژگی که مانند بیش تر پژوهش‌ها و مقوله توان‌مندی آموزشی و تدریس در پژوهش حاضر در بالاترین اولویت قرار دارند.

در پژوهش میرون و سگال نیز روش تدریس و توانایی استاد در رشد فکری دانشجویان به ترتیب دارای بیش‌ترین اهمیت بودند و توانایی‌های پژوهشی استاد و جایگاه دانشگاهی او از کمترین اهمیت برخوردار بودند (میرون و سگال، ۱۹۷۸). فارغ از اولویت‌بندی ویژگی‌ها، در پژوهش حاضر نیز این ویژگی‌های مورد تاکید قرار گرفته‌اند و روش تدریس دارای بیش‌ترین اهمیت که به مقوله محوری پژوهش حاضر، یعنی توان‌مندی آموزشی-تدریس، مرتبط است.

مقایسه نتایج پژوهش حاضر با پیشینه پژوهش بیانگر آن است که بیش تر ویژگی های مطرح شده برای استاد خوب در این پژوهش با سایر پژوهش ها مطابقت دارد. در همه این پژوهش ها، تدریس و ویژگی های تدریس مهم ترین موضوع و ویژگی استاد خوب از دیدگاه دانشجویان مورد مطالعه بود که در پژوهش حاضر نیز مورد تاکید قرار گرفته است. هر چند ویژگی های سطح خرد یا همان مفاهیم پژوهش حاضر با سایر پژوه ها شباهت زیادی دارند، اما دسته بندی ویژگی های استاد خوب در پنج مقوله توان مندی آموزشی-تدریس، نظارت و ارزشیابی دانشجویان، اخلاق و رفتار، مقررات آموزشی و توان مندی پژوهشی در هیچ یک از پژوهش های مرتبط انجام نشده است. علاوه بر این، مفاهیمی مانند شهرت علمی و فعال بودن در رسانه ها که در مقوله توان مندی پژوهشی دسته بندی شده اند در پژوهش های مرتبط مورد توجه قرار نگرفته اند. با توجه به مشخصات و توانایی ها متفاوت اساتید در رشته های علوم انسانی در این پژوهش ویژگی های یک استاد خوب را با توجه به ویژگی های تدریس در رشته علوم سیاسی و سطح انتظارات دانشجویان این رشته مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به این که پژوهش حاضر با استفاده از روش نظریه مبنايي به بررسی ویژگی های استاد خوب در رشته علوم سیاسی پرداخته است با پژوهش های مرتبط متفاوت است. زیرا بیشتر پژوهش ها از روش های کمی و توزیع پرسش نامه استفاده کرده اند، اما پژوهش حاضر با استفاده از نظریه مبنايي به دنبال کشف ویژگی ها و ابعادی است که در پرسش نامه ها و سؤال های از پیش تعیین شده قرار ندارند. به سخنی دیگر، به دنبال کشف مؤلفه های جدیدی است که فارغ از نگاه و نظرات پژوهشگران به طور مستقیم و بدون واسطه از سوی دانشجویان علوم سیاسی مطرح شده اند.

با توجه به روش پژوهش که روشی کیفی است پژوهش حاضر نیازمند صرف وقت زیادی در جمع آوری و تنظیم داده ها بود که از زمان پیش بینی شده در طرح پیشنهادی پژوهش فراتر رفت.

روش گردآوری داده ها به صورت مصاحبه نیمه سازماندهی شده بود و باعث می شد دانشجویان در ارائه نظرات خود به صورت مصداقی اقدام به ارائه پاسخ نمایند و همین نکته باعث ارائه پاسخ های محافظه کارانه به سوالات می شد. برای رفع این مشکل به دانشجویان گفته شد از نام بردن اساتید خاص پرهیز نمایند و نظرات خود را آزادانه مطرح کنند.

برخی از دانشجویان به ویژه دانشجویان تازه وارد با وظایف و ویژگی های یک استاد خوب آشنا نبودند و همین مسئله باعث می شد پاسخ های غیر مرتبط ارائه دهند از آنها خواسته شد با مطالعه بیشتر و مشورت با دوستان، دوباره در مصاحبه شرکت نمایند.

محدودیت دیگر، محتاط عمل کردن دانشجویان در پاسخ به سوالات مصاحبه بود که به آنها اطمینان داده شد نام آنها محفوظ است و این مسئله نیز تا حدود زیادی رفع شد.

یافته های این پژوهش می تواند نگرشی روزآمد و متناسب با ویژگی های این رشته تحصیلی در اختیار اساتید بخش علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر قرار دهد و آنها با برخورداری از این نتایج نسبت به طرح-

ریزی شیوه‌های نوین آموزشی اقدام نمایند. با توجه به این‌که تاکنون در ایران، پژوهشی در زمینه ویژگی‌های استاد خوب علوم سیاسی صورت نگرفته، اساتید علوم سیاسی دانشگاه‌های کشور نیز می‌توانند از یافته‌های پژوهش حاضر استفاده نمایند. بر اساس نتایج این پژوهش می‌توان پیشنهادهای زیر را ذکر کرد:

در پژوهشی مشابه پژوهش حاضر، ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی نیز مورد بررسی قرار گیرد تا تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو گروه با یکدیگر مورد مقایسه قرار گیرند.

مقولات پنج‌گانه پژوهش حاضر به عنوان مبنای یک روش کمی جهت اولویت‌بندی ویژگی‌های خرد (مفاهیم) مورد استفاده قرار گیرد تا درک کامل‌تری از اولویت‌بندی نظرات دانشجویان به دست آید. اساتید رشته‌های مختلف تحت نظارت معاونت آموزشی و معاونت پژوهشی هر دانشگاه، نظرات دانشجویان را در مورد ویژگی‌های استاد خوب با روش نظریه‌مبنایی مورد مطالعه قرار داده و به عنوان راهنمای تحول آموزش در هر گروه آموزشی ملاک عمل قرار دهند. شبکه ارزیابی کیفیت یاددهی و یادگیری در دانشگاه شهید باهنر کرمان تشکیل شود و تجربه اساتید رشته‌های مختلف را در قالب کارگاه‌های آموزشی به اشتراک بگذارند. ویژگی‌های استاد خوب در رشته‌های مختلف به عنوان معیارهای ارزیابی درون‌گروهی و ارزیابی عملکرد اعضای هیئت علمی جهت ارتقا به مرتبه بالاتر ملاک عمل قرار گیرد.

منابع

- احدیان، محمد (۱۳۸۰)، *مقدمات تکنولوژی آموزشی*. تهران، نشر و تبلیغ بشری، چاپ بیست و دوم.
- احرام‌پوش، محمدحسین؛ مظلومی، سعید و کلاتر، مهدی (۱۳۷۹)، *ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد*، *مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد*.
- اشتراوس، آنسلم و کوربین جولیت (۱۳۸۵)، *اصول روش پژوهش کیفی نظریه‌مبنایی اصول و شیوه‌ها*، ترجمه بیوک محمدی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی.
- الفقیب، عبدالرحمن (۱۳۸۳) *اندیشه‌های تربیتی ابن‌سینا*، ترجمه علی فروغی، *ماه‌نامه اسوه*، شماره ۳.
- پارسا، محمد (۱۳۷۴)، *روان‌شناسی تربیتی*، تهران، انتشارات سخن، چاپ اول.
- پزشکی‌راد، غلامرضا، نامدار، راضیه، هرندی زاده الهه و نعیمی، امیر (۱۳۸۹)، *بررسی خصوصیات استاد خوب از نظر دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، دوره ۱۶، شماره ۴ پیاپی ۵۸، ۴۱-۵۵.
- خنیفر، حسین (۱۳۸۲)، *نگاهی دوباره به روش‌ها و فنون تدریس*، قم، بوستان کتاب، چاپ دوم.
- ذکایی، محمد سعید (۱۳۸۱)، *نظریه و پژوهش در روش‌های کیفی*، *فصل‌نامه جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی*، دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۱۷، ۴۱-۷۰.

- دلاور، علی (۱۳۸۵)، *مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی*، تهران، انتشارات رشد، چاپ پنجم.
- دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سیدمهدی و عادل، آذر (۱۳۹۰)، *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت*، تهران، انتشارات صفار، چاپ چهارم.
- شعبانی، حسن (۱۳۷۱)، *مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس)*، تهران، انتشارات سمت.
- عابدینی، سمره و دیگران (۱۳۸۹)، معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، *ماهنامه علوم پزشکی*، سال چهاردهم، شماره ۳.
- عبداللهی، حسین (۱۳۹۱)، چالش‌های سنجش بهره‌وری اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*، سال سوم، شماره ۷، صص ۱۳۳-۱۶۳.
- فلیک، اووه (۱۳۸۸)، *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران، انتشارات نی، چاپ اول.
- کال، مردیت و دیگران (۱۳۸۲)، *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی*، ترجمه احمدرضا نصر و دیگران، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و سمت، جلد اول.
- محمدی، بیوک (۱۳۸۷)، *درآمدی بر روش پژوهش کیفی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی.
- مرندی، اعظم (۱۳۸۰)، *بررسی معیارهای استاد خوب از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشکده پزشکی زاهدان در نیمه اول سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰*، پایان‌نامه دکتری دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، دانشکده پزشکی.
- منصوری، مهشید (۱۳۷۲)، *مقایسه نظرات دانشجویان کارشناسی ارشد و کارشناسی رشته کتابداری دانشگاه‌های دولتی شهر تهران در مورد یک استاد خوب دانشگاهی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- وهابی، احمد (۱۳۹۲)، ویژگی‌های یک استاد خوب دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه جامع علمی کاربردی سمنان، *مجله توسعه آموزش در علوم پزشکی*، سال هفتم، شماره ۱۳.
- هاوگن، تورمد (۱۳۸۸)، *کاربرد روان‌شناسی در آموزشگاه*، ترجمه بدری مقدم، تهران، انتشارات سروش.
- Allan, G. (2003), A critique of using grounded theory as a research method, *Electronic Journal of Business Research Methods*, 2 (1), 1-10.
- Creswell, J. W. (2005), *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*. USA: Sagepublication.
- Hamachek, D. (1969) Characteristics of Good Teachers and Implications for Teacher Education. *The Phi Delta Kappan*, 50, (6), 341-345
- Miron, M. & Segal, Esther (1978), the Good University Teacher as Perceived by the Students. *Higher Educatio*, 7, (1), 27-34.
- Wright, R. E. (2006) Student Evaluations of Faculty: Concerns Raised in the Literature, and Possible Solutions, *College Student Journal*, 40, (2), 417-422.